

BP WALENTY WÓJCIK

Archiwa, Biblioteki
i Muzea Kościelne. Tom 6.

KS. JAN WIŚNIEWSKI (1876—1943)

Zgromadzone materiały archiwalne, biblioteczne i muzealne oraz opublikowane prace ks. Jana Wiśniewskiego wysuwają go do rzędu postaci, którymi interesują się nie tylko duchowni ale też i historycy, szczególnie środkowych województw Polski.

Ks. W. urodził się 3 V 1876 r. we wsi Krępa, pow. Lipsko n. Wisłą, należącej wówczas do rodziny Wiśniewskich herbu Prus 1° 1. Po przerobienu w domu programu szkoły podstawowej uczęszczał do gimnazjum w Radomiu. W r. 1893 wstąpił do Sandomierskiego Seminarium Duchownego. Po złożeniu egzaminów „cum nota eminenti“ przyjął święcenia kapłańskie w 1899 r. Jako wikariusz pracował w parafiach Kozienice, Cerekiew i Ćmielów. Na tej ostatniej placówce rozpoczął działalność społeczną, zakładając straż pożarną i dając inicjatywę do otwarcia sklepu spółdzielczego, dwu ochronek i klubu dla robotników. Podjął też starania o uzyskanie stopnia kandydata teologii w Akademii Duchownej w Petersburgu. Za zgodą wikariusza kapitulnego ks. Mariana Ryxa otrzymał w r. 1908 temat rozprawy. Praca, jak sam pisze, posuwała się powoli ze względu na zajęcie się „monografiami“ dekanatów i prawdopodobnie nie została ukończona.

W r. 1906 objął ks. W. stanowisko nauczyciela religii w szkołach radomskich. Poza spełnianiem swych zwykłych obowiązków chciał on rozwinąć pracę społeczną. W celu poznania doświadczeń na tym polu na innych terenach odwiedził Lwów, Przemyśl, Tarnów, Kraków i Poznań oraz zetknął się z ks. Piotrem Wawrzyniakiem w Berlinie. W mieszkaniu ks. W. koncentrowała się praca Towarzystwa Krajoznawczego. Poza tym był on czynny w organizacjach robotników chrześcijańskich, prowadził stowarzyszenie terminatorów, kobiet pracujących w rzemiośle, pomocnic domowych i in. Nic dziwnego, że w latach 1907—1913 pozostawał ks. W. jako „nieprawomyślny“ pod nadzorem carskiej policji i w r. 1912 władze zaborcze odrzuciły jego kandydaturę na probostwo w Wysokiej. Dopiero za wstawiennictwem posła do dumy Henryka Dembińskiego zgodzono się w 1913 r. na objęcie przez ks. W. parafii w Borkowicach.

Na nowej placówce założył ks. W. bibliotekę parafialną i przyczynił się do powstania szkół w Borkowicach, Kuźnicach, Ruskim Brodzie, Wymysło-

¹ Por. K. Niesiecki: Korona polska. T. 1. Lwów 1738 s. 740—750. Niektóre prace literackie ogłaszał ks. W. pod pseudonimem: „Jan z Krępy“:

wie, Bryzgowie, Jabłonicy, Politowie, Ruszkowicach, Ninkowie i Radestowie. W Borkowicach zorganizował straż pożarną, stowarzyszenie spożywców „Przyszłość“, Stowarzyszenie Pań św. Wincentego a Paulo i ochronkę. Wniósł główny wkład do powstania parafii w Ruskim Brodzie. Zmarł w Borkowicach 7 VI 1943.

Ks. W. łączył swą działalność z osobistą ofiarnością na cele religijne i społeczne. W Cerekwi wystawił własnym kosztem kaplicę św. Jana Nepomucena. W Ćmielowie ufundował płytę kanclerzowi Małachowskiemu, kilka kapliczek i figur przydrożnych. W parafii Bałtów wznosił figurę Matki Bożej we wsi Wycinanka, na miejscu słynącym z legend o królu Zygmuncie III i ks. Piotrze Skardze. To samo uczynił we wsi Brzóstów na mogile z czasów wojen szwedzkich. Zainicjował budowę kościoła w Radomiu na Glinicach i pierwszy złożył ofiarę na ten cel. W Borkowicach nabył własnym kosztem gotycki żyrandol i lampkę wieczną z trzema orłami jagiellońskimi i koroną kazimierzowską. Ufundował dach dla kościoła w Ruskim Brodzie. Sprawił witraż do kościoła farnego w Radomiu i w Sulisławicach. W Stefankowie, na miejscu zwycięstwa pułk. Dionizego Czachowskiego w 1863 r. wystawił w r. 1932 własnym kosztem pomnik powstańców². W tymże czasie wznosił pomnik w Jaworze, gdzie Czachowski poległ. W r. 1932 zainicjował uroczyste przeniesienie zwłok tegoż dowódcy powstańców z Bukówna do Radomia i złożenie ich w mauzoleum przed kościołem bernardynów. Sam kupował kaski dla zakładanych przez siebie oddziałów straży pożarnej.

Tak wierni jak przełożeni duchowni doceniali ofiarną pracę duszpasterską i społeczną ks. W. Świadczą o tym prośby parafian przesyłane do kurii diecezjalnej: w 1910 r. w sprawie nadania mu probostwa w Ćmielowie oraz w r. 1928 — parafii Opieki N.M.P. w Radomiu. Parafianie z Borkowic bronili w r. 1932 ks. W. przed niesłusznymi oskarżeniami. W r. 1917 biskup Ryx mianował go kanonikiem gremialnym kapituły katedralnej w Sandomierzu. Następni biskupi nie szczędzili mu przy różnych okazjach wyrazów uznania i szacunku.

Podobnie też otrzymywał ks. W. wyróżnienia od zarządów różnych organizacji i od władz państwowych. W dniu 2 II 1930 przyznano mu odznakę honorową za walkę o szkołę polską, 11 XI 1935 — złoty krzyż zasługi za osiągnięcia na polu pracy społecznej, 24 V 1936 — dyplom uznania Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego za pracę na polu znawstwa przeszłości ziemi sandomierskiej i za zorganizowanie muzeum P.T.K. w Radomiu, 20 XI 1936 — w 30-lecie pracy literackiej — srebrny wawrzyn literacki Polskiej Akademii Literatury, 20 XII 1937 — tytuł współpracownika Komisji Historii Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie i 10 XI 1938 — krzyż kawalerski orderu Odrodzenia Polski za zasługi na polu pracy społecznej.

Bliżej interesuje nas ks. W. jako kolekcjoner pamiątek przeszłości. Zamiłowanie do samodzielnego poszukiwania wiadomości historycznych i gromadzenia materiałów archiwalnych i bibliotecznych przejawiał on już podczas studiów kleryckich. Ciekawiły go nie uporządkowane jeszcze zasoby biblioteki Seminarium. Próbował, jak świadczą zapiski, czytać kodeksy rękopiśmienne i dokumenty. Jako dziekan alumnów zestawiał listę tych funkcjonariuszy kleryckich od początku istnienia uczelni. Pracując dłużej na wika-

² Chociaż wyliczone pomniki na ogół nie miały wartości artystycznej i nie były kosztowne, świadczą przecież o postawie ks. W.

riacie w Ćmielowie, zdala od ośrodków naukowych zaczął kupować podstawowe dzieła i wydawnictwa źródeł historycznych oraz gromadzić materiały archiwalne. Wtedy ogłosił pierwszą pracę historyczną i powziął myśl pisania swych „monografii“. Z ówczesnych zapisek można zorientować się, że druki i rękopisy dobierał on pod kątem regionalnej historii Kościoła. W związku z pracą w Ćmielowie powstała pierwsza „monografia“ dekanatu opatowskiego w oparciu nie tylko o kwerendy przeprowadzane w poszczególnych parafiach ale i o własne zbiory autora. Później rozszerzał on zakres gromadzenia źródeł i literatury również na inne dekanaty.

Poza zbieraniem materiałów potrzebnych do pisania prac widoczna jest u ks. W. pasja kolekcjonerska w stosunku do wszelkich pamiątek historycznych. Z pietyzmem zabezpieczał on drobne nawet ślady przeszłości narodowej i kościelnej nie tylko z własnego regionu ale ze wszystkich ziem polskich. Miał zwyczaj pisania na kodeksach rękopiśmiennych, książkach a nawet na obrazach i eksponatach muzealnych uwag proweniencyjnych, własnych spostrzeżeń i uzupełnień, różnych sentencji itp. Do książek doklejał często kartki z czasopism, wycinki z tekstem, rycinami, planami itp. Wycinki gromadził też w odrębnych teczkach lub sklejał je w broszurki³. Poza tym pozostało po nim wiele przedmiotów, które przy klasyfikowaniu materiałów bibliotecznych zaliczamy do zbiorów specjalnych, jak albumy, sztychy, ilustracje, zdjęcia fotograficzne itp.

Oceniając metodę kolekcjonowania ks. W. nie można stwierdzić, żeby dobierał on pamiątki według jakiejś z góry ustalonej ścisłej zasady, żeby je porządkował czy opracowywał jako całość. Nie widać również, aby z małymi wyjątkami troszczył się on o oprawę, należyte zabezpieczenie czy też odrestaurowanie otrzymywanych przedmiotów. Chciał je przede wszystkim doraznie uchronić przed zniszczeniem i ukazać społeczeństwu. Nie widać, aby zabiegał o kompletność zbiorów. Było to na ogół kolekcjonowanie okazyjne. Ze sposobu zbierania oraz z treści zapisek ks. W. można wnosić, że zgodnie z tendencją niektórych kół inteligencji polskiej w początkach XX w. chodziło mu głównie o ukazanie chwalebnej przeszłości narodu „dla pokrzepienia serc“ i „zbudowania przyszłych pokoleń“. Zgodnie z tym pragnął ks. W. ukazywać swe zbiory szerokiej publiczności we własnym mieszkaniu i w muzeach oraz udostępniać je badaczom w bibliotekach. Już podczas swej pracy w Radomiu a więcej jeszcze podczas pobytu w Borkowicach przekazywał on niektóre archiwalia, książki i eksponaty muzealne Bibliotece Seminarium Duchownego w Sandomierzu, Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie⁴ oraz muzeum w Radomiu i w Sandomierzu. Zbiory posiadane w Borkowicach zapisał testamentem Archiwum Kapituły, Bibliotece Seminarium Duchownego, Muzeum Diecezjalnemu i katedrze w Sandomierzu⁵.

³ Por. złożoną z wycinków *Wędrowca* z 1902 r. nr 30 broszurkę pt. „Udział, jego dzieł i kościół w Udziale — portrety Korsaków“. Biblioteka Sem. Duch. w Sandomierzu. Sygn. 36001.

⁴ W r. 1923 ofiarował rękopisy sygn. 6994—7000. Obejmują one korespondencję Walerego Przyborowskiego 1881—1911, bruliony listów Henryka Sienkiewicza, jego autografy, zdjęcia fotograficzne, fragmenty utworów: Na polu chwały, Pan Zagłoba, Krzyżacy, O Marii Kopnickiej i przekłady niektórych dzieł na język francuski. W tym zbiorze są również listy do Walerego Przyborowskiego i Henryka Sienkiewicza pisane przez Prusa, Pługa, Wincentego Lutostawskiego, Żeromskiego, Tołkaczewicza, Przybyszewskiego i Vrchlickiego.

⁵ W Borkowicach odwiedzali ks. W. dziennikarze, pracownicy naukow i amatorzy starożytności. Proponowano mu przy tym restaurowanie dzieł, zamiany, wypożyczenia do

Ks. W. musiał szczególnie zabiegać o archiwalia, gdyż wszystkie jego prace historyczne opierają się niemal w całości na materiałach rękopiśmiennych. Najwięcej archiwaliów otrzymywał on od proboszczów diecezji sandomierskiej. Objeżdżał parafie poszczególnych dekanatów i przeszukiwał pilnie kancelarie proboszczowskie, zakrystie, skarbcce, strychy i różne zakamarki. Odnalezione materiały albo otrzymywał na własność albo wypożyczał⁶. To samo czynił w starych dworach i siedzibach rodzin mających tradycje historyczne. Zwracał się w odezwach do duchowieństwa i w listach do różnych instytucji i osobistości o nadsyłanie mu dokumentów lub odpisów źródeł dotyczących dziejów poszczególnych parafii. Poza tym utrzymywał on stały kontakt z antykwariatami i z handlarzami starożytności w Radomiu, w Warszawie a nawet w Paryżu. Akcja ta miała największe nasilenie w latach 1905—1917, kiedy to ukazywały się systematycznie „monografie“ dekanatów.

Z zachowanych po ks. W. materiałów archiwalnych na uwagę zasługują przede wszystkim akta Komendanta Miasta Wolnego Warszawy i Generalnego Komendanta Siły Zbrojnej Księstwa Mazowieckiego za okres 4 XI—12 XII 1794 r., przechowywane w Archiwum Kapituły Sandomierskiej⁷. W kapitulniku katedry sandomierskiej przechowuje się 6 teczek z autografami różnych osobistości, od Aleksandra Jagiellończyka do Józefa Hallera włącznie. Do Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu przesłał ks. W. a po jego śmierci znowu wykonawca testamentu, ks. dziekan Jan Węgliński różne materiały do historii niektórych parafii i klasztorów z terenu diecezji sandomierskiej, rodzin szlacheckich, wybitniejszych osobistości itp.⁸

Owoce amatorskiego kolekcjonerstwa są rękopisy biblioteczne zgromadzone przez ks. W. Z kościołów diecezji sandomierskiej pochodzą różne skrypty szkolne od XVII do XIX w., przechowywane w Bibliotece Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Natomiast w antykwiariatach lub u osób prywatnych nabywał ks. W. manuskrypty mające wartość ogólnopolską, jak fragment autografu Adama Mickiewicza *Pan Tadeusz*, przekazany potem do Archiwum Kapituły Sandomierskiej czy *Emancypacja kobiet* Cypriana Norwida, przechowywana w Bibliotece Seminarium Duchownego⁹. Ciekawy jest także rosyjski rękopis pt. *Napoleon Wielki* w XII księgach, zdobiony licznymi sztychami i mapami¹⁰.

Nabywane przez ks. W. książki miały związek z jego pracą pisarską. Już w r. 1905 w Ćmielowie zaopatrzył się on w podstawowe źródła do historii Polski. Kupował też podręczniki i pomoce do pracy naukowej, jak np. *Vademecum* T. Wierzbowskiego, *Herbarz Polski* A. Bonieckiego itp. Oprócz

studiów itp. W okresie zniedołężnienia starczego i podczas choroby stracił on z tego powodu wiele cenniejszych przedmiotów. Wskutek warunków wojennych utrudniona była także egzekucja testamentu. Spowodowało to zaginięcie części zbiorów.

⁶ Po jego śmierci zwrócił ks. dziekan J. Węgliński niektóre akta do sąsiednich parafii. W późniejszym okresie, przy opracowywaniu opisów historycznych z terenu obcych diecezji, przepisywał ks. W. dokumenty. Z tego czasu nie pozostały żadne materiały.

⁷ Por. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zespolach. I. Archiwa dawnej Rzeczypospolitej. Red. J. Karwasieńska. Warszawa 1958 s. 346.

⁸ Ważniejsze rękopisy oddano do zmikrofilmowania w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

⁹ Sygn. 1177. Drukem ogłosił ten rękopis, wypożyczony od ks. W., Kazimierz Wyka. *Marchott* R. 2: 1934/1935 s. 15—19. Zbiory biblioteczne posiadane w Radomiu opisał ks. W. w swym „Dekanie radomskim“. Radom 1912 s. 312 n.

¹⁰ Biblioteka Sem. Duch. w Sandomierzu. Sygn. 815.

tego nabywał on przy pisaniu swych dzieł różne opracowania historyczne w języku polskim, francuskim i rosyjskim. W spuściźnie po nim pozostało nieco starodruków, znalezionych w kościołach lub nabytych w antykwariatach. Mniejsze znaczenie mają dzieła z zakresu teologii, nauk społecznych, literatury pięknej itp. Ogólnie trzeba stwierdzić, że druki biblioteczne stanowią najskromniejszą pozycję w zbiorach po ks. W. Gromadził on je przeważnie w początkowym okresie pisania swych prac historycznych.

Najbardziej imponująco przedstawiają się przedmioty muzealne zebrane przez ks. W. Są one wyrazem jego pasji kolekcjonerskiej, trwającej niemal do ostatnich lat życia. Ks. W. interesował się wykopaliskami archeologicznymi, starożytnymi meblami, zbrojami, obrazami, zegarami, monetami, medalami, szatami liturgicznymi itd. Przedmioty tak o charakterze sakralnym jak i świeckim nabywał w sklepach ze starożytnościami i od osób prywatnych w Radomiu i w Warszawie. Wydaje się jednak, że większość eksponatów religijnych otrzymał on z kościołów diecezji sandomierskiej, odwiedzanych z okazji kwerynd do pisania „monografii“. Korespondował też z handlarzami starożytności i porozumiewał się z różnymi osobistościami w sprawie pamiątek rodzinnych.

Setki eksponatów muzealnych zgromadził ks. W. w swym mieszkaniu w Radomiu¹¹. W r. 1913 przed przeniesieniem go do Borkowic darował znaczną część tych zbiorów Towarzystwu Krajoznawczemu w celu utworzenia Muzeum Ziemi Radomskiej. Akt ten miał swój oddźwięk w miejscowej prasie i wśród społeczeństwa. Powstałe w r. 1923 muzeum w Radomiu większość swych eksponatów zawdzięczało ks. W. Później uzupełniał on zbiory tegoż muzeum nowymi darami. Z tej przyczyny Oddział Radomski Towarzystwa Krajoznawczego postanowił w 1936 r. nazwać Muzeum Ziemi Radomskiej imieniem Księdza Jana Wiśniewskiego. Podczas ostatniej wojny eksponaty ofiarowane przez ks. W. uległy w znacznej części zniszczeniu. Z zachowanych jego darów zwraca uwagę portret Samuela Bogumiła Lindego, namalowany brązową kredką przez Fryderyka Chopina, gipsowe popiersie Lindego, sporządzone przez Jakuba Tatarzkiewicza, ucznia Bertela Thorwaldsena, biurko Lindego, obraz pędzla Karola Hoppena i in.¹²

Na plebanii w Borkowicach powstały z biegiem lat nowe „zbiory historyczne“. Składały się na nie zabytkowe meble, zbroje, medaliony, rzeźby, obrazy itd. Gospodarz, podobnie jak przedtem w Radomiu, często oprowadzał zwiedzających. W dni ustalone z nauczycielstwem przyjmował wycieczki dzieci szkolnych nie tylko z najbliższej okolicy ale i z sąsiednich powiatów. Urządzał specjalne pokazy pamiątek dobranych tematycznie dla uczczenia rocznic ważniejszych wydarzeń historycznych¹³.

Z Borkowic przesyłał ks. W. przedmioty muzealne do Sandomierza. Stanowią one wraz z eksponatami przekazanymi w wyniku egzekucji jego testamentu znaczną część zbiorów Muzeum Diecezjalnego. Dla podkreślenia war-

¹¹ Opisał je w swym „Dekanacie radomskim“ na s. 304—317. Obrazy religijne darował Muzeum Diecezjalnemu w Sandomierzu.

¹² Informację ustną o zniszczeniu zbiorów uzyskano od zarządu Muzeum w Radomiu. W sprawie zachowanych eksponatów por. Fornal: Gdyby eksponaty umiały mówić. *St. Ludu. Magaz. niedz.* 1960 nr 61 s. 5. Poza tym temuż Muzeum oddał ks. W. rzadki miedzioryt portretu Jana III Sobieskiego. Por. J. W. Kobylański: Pamiątki po Sobieskim na plebanii w Borkowicach. *Ilustr. Kur. codz.* 1933 nr 254 s. 5.

¹³ Por. Kobylański, jw. s. 3—5. Zestawiał również ks. W. pamiątki po insurekcji kościuszkowskiej, powstaniu listopadowym i styczniowym, po legionach Piłsudskiego itp.

tości tych darów nazwano jedną z sal muzealnych imieniem ks. W.¹⁴ Ilość cenniejszych eksponatów Muzeum Diecezjalnego pochodzących od ks. W. ocenia się przynajmniej na 200. Do najbardziej wartościowych należą obrazy: Madonna Cranacha z XVI w., Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem — obraz przywieziony z Rzymu przez Smuglewicza, będący według zdania ks. W. kopią obrazu Rafaela¹⁵, Matka Boża karmiąca z w. XVIII, Matka Boska szyjąca z początku XIX w., portret Marii Leszczyńskiej z początku XIX w., portret Karola Szydłowskiego z XIX w., obrona Trembowli — obraz Lessera z drugiej połowy XIX w. (nabyty przez ks. W. za 5000 rubli), dwaj powstańcy — obraz Kozakiewicza z XIX w. itp. Spośród innych eksponatów zasługują na wzmiankę: feretron na pamiątkę zwycięstwa pod Wiedniem z końca XVII w. pochodzący ze Skrzynna, kilim z XVII w., dwa moździerze i kule spod Maciejowic, kałamarz księcia Józefa Poniatowskiego, starodawna komoda-biurko i in.

Tak zakresem tematyki jak i ilością pozycji podziw budzi d o r o b e k pisarski ks. W. Obejmuje on przede wszystkim prace historyczne, począwszy od drobnych szkiców i przyczynków aż do kilkusetstronicowych wydawnictw. Poza tym ogłaszał ks. W. kazania, wspomnienia z pielgrzymek i podróży, odezwy itp. Dla użytku dzieci szkolnych i młodzieży a później i dla starszych drukował on w l. 1913—1921 szereg utworów scenicznych¹⁶. Z zamiłowania pisał wierszem przez cały okres swej działalności twórczej bajki, opowiadania i aforyzmy¹⁷. Publikował swe wypowiedzi w aktualnych sprawach narodowych i kościelnych. Napisał kilka recenzji prac historycznych. Pozostały po nim: jedna praca w odbitkach maszynowych¹⁸ i dwa rękopisy¹⁹.

Pomijając ocenę innych dziedzin pracy pisarskiej ks. W. zwrócimy uwagę na jego dzieła historyczne.

Dla badań naukowych mają znaczenie przede wszystkim tzw. „monografie“ siedmiu dekanatów diecezji sandomierskiej, pokrywających się w czasach zaborczych z granicami ówczesnych powiatów. Ogłosił je ks. W. w l. 1907—1915. Podobne opracowania dekanatów czy poszczególnych parafii z terenu diecezji kieleckiej, a częściowo również częstochowskiej i warszawskiej noszą tytuł „opisów historycznych“. Autor podawał najpierw ogólne dane o położeniu i charakterze miejscowości posiadającej kościół parafialny, następnie przedstawiał historię kościoła od aktu erekcji parafii aż do czasów ostatnich oraz aktualny stan zachowanych w nim pamiątek, zestawiał listę proboszczów i wyliczał miejscowości należące do parafii²⁰. Dodawał także wiadomości o organizacjach kościelnych, opisy pomników i pamiątek świec-

¹⁴ Ks. E. Górski: Diecezjalne Muzeum Sandomierskie. Sandomierz 1946 s. 11 nn.

¹⁵ Dwa obrazy szkoły włoskiej z XV w. Kobylański, jw. s. 3.

¹⁶ Poza jasełkami są to obrazki historyczne i obyczajowe.

¹⁷ Pierwszy tom bajek i wierszy wydany w 1906 r. uległ konfiskacie.

¹⁸ W r. 1917 odbito w kilku egzemplarzach „Dokumenty do insurekcji kościuszkowskiej: raporty, polecenia, listy — w setną rocznicę Naczelnika Narodu“.

¹⁹ Jest to biografia ks. Piotra Górskiego (1843—1931) mająca znaczenie raczej lokalne oraz „Pamiętnik“ ks. W. za lata 1923—1939, będący opisem różnych wydarzeń z terenu parafii Borkowice i okolicy, ujętych z punktu widzenia duszpasterskiego ale bez oceny krytycznej. Oba rękopisy znajdują się w Archiwum Kapituły Sandomierskiej wraz z aktami osobistymi ks. W.

²⁰ Zdaje się, że wzór dla ks. W. stanowiły Historyczno-statystyczne opisy miast starożytnych w ziemi sandomierskiej J. N. Chądzyńskiego. T. 1—3. Warszawa 1855.

kich, wspominał o ważniejszych wydarzeniach, legendach i w ogóle o wszelkich ciekawostkach. Opis ilustrował rysunkiem lub zdjęciem fotograficznym kościoła, wybitniejszych osób i bardziej interesujących pamiątek. Drugą część „monografii“ dekanatów sandomierskich i kieleckich stanowią *Monumenta Dioecesis Sandomiriensis* czy też *Kielcensis*²¹. Są to przedruki narysowanych dokumentów papieskich, królewskich, biskupich, przywilejów fundacyjnych, zapisów, nadań, protokółów czynności prawnych itp. aktów odnoszących się do poszczególnych parafii, od czasów najdawniejszych aż do chwili pisania „monografii“.

Dwie pierwsze „monografie“, dekanatu opatowskiego i iłżeckiego spotkały się z krytyczną oceną ks. A. Wyrzykowskiego i ks. J. Rokosznego. Pierwszy recenzent zarzucał niewłaściwość tytułu „monografia“ ze względu na jednostronność ujęcia, podkreślał brak krytycyzmu w ocenie osób i faktów, nieład w ułożeniu wiadomości i doszedł do wniosku, że ze względu na „brak ręki autora“ praca ks. W. może mieć najwyżej znaczenie materiału do monografii²². Drugi krytyk wytknął brak wykorzystania literatury przedmiotu, subiektywizm i przesadę w ocenie wydarzeń, błędne odczytywanie napisów, brak uwzględnienia tła historycznego, pominięcie zagadnień z zakresu historii sztuki kościelnej i niedokładność w wykonaniu ilustracji²³. Uwagi te są słuszne. Z odpowiedzi ks. W. na zarzuty ks. Wyrzykowskiego oraz z późniejszych jego wyjaśnień²⁴ możemy wnioskować, że autor zdając sobie sprawę ze stanu swych kwalifikacji nie miał zamiaru dostarczania nowych tez dla posuwania naprzód badań naukowych. Chciał on spisać wiadomości historyczne przede wszystkim dla użytku duszpasterzy w celu podnoszenia znajomości dziejów swego regionu i budowania wiernych religijnymi czynami przodków²⁵. Było to więc zasadniczo kolekcjonowanie faktów pod określonym kątem.

Ze względu na swój pionierski charakter „monografie“ ks. W. miały także znaczenie dla naukowego opracowywania przeszłości poszczególnych regionów. Świadczy o tym przyznanie autorowi zapomogi wydawniczej przez Kasę im. Mianowskiego. W ostatnich latach przedwojennych pozytywnie oceniali, jak świadczy korespondencja, dorobek naukowy ks. W. profesoria Władysław Semkowicz i Władysław Konopczyński. Spośród historyków amatorów z diecezji sandomierskiej²⁶ przeszła tylko kandydatura ks. W. na współpracownika Komisji Historycznej P. A. U. Dowodem trwałej wartości „monografii“ jest również częste cytowanie tych prac w literaturze nauko-

²¹ Monumenta diecezji sandomierskiej posiadają zazwyczaj odrębną paginację od opisów parafii.

²² *Kronika Diec. sand.* R. 2: 1909 s. 155 n.

²³ *Kron. Diec. sand.* R. 4: 1911 s. 374 nn. Późniejsze recenzje prac ks. W. nie podają oceny, ale tylko informację o nowej publikacji lub pochwałę. Podkreślić trzeba, że, chociaż ks. W. na ogół sumiennie podawał fakty, to jednak brak dokumentacji źródłowej utrudnia wykorzystywanie jego dzieł do badań naukowych.

²⁴ *Kron. Diec. sand.* R. 2: 1909 s. 204 n. oraz odezwa do duchowieństwa w sprawie subskrypcji na nowe prace. *Kron. Diec. sand.* R. 19: 1926 s. 54.

²⁵ Podał to we wstępie do opisu historycznego dekanatów z diecezji częstochowskiej: „...oto garstka mała pamiątek, które przeszłość dla nas przekazała... a gdy wiary pradziadów mamy w nich dowody, to jako gorliwi spadkobiercy, godne ojców dzieci, przekazmy te pamiątki dla przyszłych stuleci“.

²⁶ Zgłoszono także kandydaturę ks. Aleksandra Bastrzykowskiego i biskupa Pawła Kubickiego.

wej i nie słabnące zainteresowanie się nimi ze strony placówek naukowych, historyków i działaczy oświatowych.

Duchowieństwo początkowo nie zwracało na „monografie“ ks. W. takiej uwagi, jak spodziewał się tego autor. Z biegiem lat, gdy nauczono się wykorzystywać opracowania dziejów poszczególnych parafii do duszpasterstwa, wzrastał popyt na dzieła ks. W. „Dekanaty“ diecezji sandomierskiej, drukowane w 1000 egzemplarzy tak się rozeszły, że przed r. 1939 sam ks. W. kupował je w antykwariatach, aby móc spełnić prośby poszukiwaczy zwracających się do niego.

Znaczenie tych prac dla podniesienia znajomości dziejów kościelnych poszczególnych regionów doceniali także zwierzchnicy kościelni. Achilles Ratti, późniejszy papież Pius XI, gdy odwiedził Sandomierz 8 IX 1818 jako wizytator apostolski w Polsce, zachęcał ks. W. do opracowania historii parafii we wszystkich diecezjach kraju. Biskupi sandomierscy stale wyrażali swe pochwały dla ks. W. i udzielali mu poparcia. Tak samo biskupi częstochowski i lubelski prosili ks. W. o opracowanie historii wszystkich parafii w ich diecezjach. Ks. W. w miarę możliwości kontynuował swoje prace do wybuchu wojny w 1939 r. wkładając w nie, jak sam zaznaczał, „nie tylko swe zdrowie i życie ale i wszystkie fundusze i dochody“²⁷. Traktował to jako pewnego rodzaju apostołstwo.

Badaczom historii Sandomierza i okolicy oraz dziejów dawnej diecezji krakowskiej oddaje usługi *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r.* Jest to alfabetyczne zestawienie życiorysów członków dawnej kapituły kolegiackiej i obecnej katedralnej. Jakkolwiek autor włożył w to dzieło wiele trudu, niemożliwe okazało się przede wszystkim osiągnięcie kompletności wykazu. Dlatego w r. 1938 ogłosił ks. W. wraz z Mieczysławem Niwińskim *Uzupełnienie do katalogu prałatów i kanoników*, obejmujące 81 nazwisk kanoników opuszczonych i nowomianowanych. Dalsze uzupełnienie opublikowali w 1949 r. ks. Edmund Majkowski i ks. Aleksander Bastrzykowski podając 82 opuszczone nazwiska²⁸. Lecz i te zestawienia nie wyczerpały wszystkich członków kapituły²⁹. Po wtóre, podobnie jak przy lekturze „monografii“ dekanatów, zastrzeżenia budzi tak dobór jak i ocena poszczególnych faktów w życiorysach. Razi przesadne rozbudowanie niektórych biografii i wychwalanie pewnych osób. Opuszczenie życiorysów kanoników żyjących ułatwiłoby pracę autorowi.

Druga część *Katalogu*, odrębnie paginowana, obejmuje streszczenie akt posiedzeń kapituły sandomierskiej z lat 1581—1866. Jakkolwiek autor podał wiele szczegółów, sam dobór faktów jest jednak w niektórych partiach subiektywny, ujęty więcej z punktu widzenia duszpasterza i moralizatora niż historyka.

Bliższe zbadanie zbiorów i prac historycznych ks. W. nasuwa wniosek, że tak w kolekcjonowaniu, wykorzystywaniu i rozprowadzaniu materiałów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych, jak i w pisaniu dzieł historycznych nie stosował on metody naukowej. Należy jednak przy tym zwrócić

²⁷ Wszystkie prace publikował ks. W. własnym nakładem. Druk jednego tomu „monografii“ kosztował ok. 1000 rubli. Zdaje się, że później sprzedaż książek zwracała mu znaczną część kosztów nakładu. Osoby znające go bliżej podkreślają jego oszczędność w wydatkach osobistych.

²⁸ Nieznani prałaci i kanonicy kolegiaty Panny Marii w Sandomierzu. Kunów 1949.

²⁹ Nie wykorzystano w pełni np. akt miejskich Sandomierza od XVI w.

uwagę przede wszystkim na fakt, że zainteresowanie przeszłością realizował ks. W. na marginesie swych normalnych zajęć duszpasterskich i społecznych. Następnie trzeba podkreślić, że on pierwszy zaczął w trudnym okresie dla życia naukowego i kulturalnego gromadzić własnym kosztem pamiątki przeszłości i przedzierać się przez las źródeł, nietkniętych przez zawodowego historyka. Sam zaznaczał nieraz, że brak mu było informacji naukowej i że nie miał dostępu do większych bibliotek i archiwów. Widząc jednak niszczące pamiątki przeszłości i źródła historyczne, chciał je zabezpieczyć i dać na ich podstawie pierwsze opracowanie lokalnych dziejów kościelnych. Gromadził więc i pisał pośpiesznie oraz zachęcał innych do tego³⁰.

Oceniając całość należy stwierdzić, że zbiory i prace ks. W. spełniają, mimo wspomnianych braków, zadania wytknięte przez niego. Dzięki jego wysiłkom ocalał niejeden dokument, kodeks czy eksponat muzealny. Dzieła jego są w wielu wypadkach jedynym źródłem wiadomości. Dlatego też powstać ks. W. zasługuje na wzmiankę w dziejach kultury i historiografii kościelnej w Polsce.

DZIAŁALNOŚĆ PISARSKA KS. JANA WIŚNIEWSKIEGO

Zestawienie bibliograficzne³¹

1906

1. Bajki i wierszyki. Ułożył... Warszawa Druk. A. Michalskiego 16⁰ ss. 46.
2. Pamiątka z Ćmielowa. Warszawa Druk. A. Michalskiego 8⁰ ss. 16.
[Na k. przedtyt.:] Ćmielów 1505—1905.
3. Wspomnienie pośmiertne o ś. p. Ks. Profesorze Janie Sterniku, ur. 1869, zm. 18 II 1899 r. i o ś. p. alumnie Walentym Kołbucie, ur. 1881 r., zm. 4 XII 1906 r., parafianach ćmielowskich skreślił... [Wiersz]. Radom Druk. i Lit. Grodzickiego i S-ki 8⁰ ss. 4.

1907

4. Pamiątka z Błotnicy. Napisał... Radom Druk. J. Grodzicki i S-ka 16⁰ ss. 84, ilustr.
5. Wiersze. Napisał... Radom Druk. J. Grodzicki i S-ka 8⁰ ss. 40.

³⁰ Tuż przed śmiercią zachęcał jeszcze ks. A. Bastrykowski do opracowania dziejów kapituły opatowskiej.

³¹ Bibliografię prac ks. W. opublikował ks. Stefan Grelewski w *Roczniku Diecezji Sandomierskiej* [Ser. 1] na rok 1929 s. 81—82. Zestawienia tego, co napisał, podawał sam autor kilkakrotnie na początku lub końcu tekstu większych swoich dzieł (zob. poz.: 6, 21, 22, 23 i 37 niniejszej bibliografii). Informację o swej działalności zamieścił też w życiorysie, który wydrukował w Katalogu prałatów i kanoników sandomierskich (poz. 62 s. 311—312). Najpełniejsze jednak zestawienie prac ks. W. mamy w Uzupełnieniach do Katalogu prałatów... (poz. 101 s. 22—24). Wszystkie te wszakże wiadomości nie zawierają dokładnych danych bibliograficznych a sporządzenie kompletnej bibliografii podmiotowej ks. W. było utrudnione przez to, że do niektórych czasopism lokalnych, zwłaszcza z okresu pierwszej wojny światowej, niepodobna było dotrzeć. W tych wypadkach opis trzeba było ograniczyć do elementów podanych przez wspomniane wyżej zestawienia. Brakujące elementy opisu zaznaczono wtedy dwiema poziomymi kreskami. Oprócz tego trudno było ustalić bliższe dane o artykułach: Kosmopolityzm tonów — Brzask; O Wespazjanie Kochowskim — *Gaz. radomska*; O Chopinie i Słowackim — *Słowo*; Legendy z borkowickich lasów, O bohaterach narodowych i księżach powstańcach, O Krakowskiej Górze, O powstaniu stowarzyszeń radomskich, O Ruskim Brodzie i O tradycji.

1908

6. Dekanat opatowski. Opisał... Radom 1907 [1908] Druk. i Lit. „J.K. Trzebiński“ 8° ss. 572, 1 nlb., tabl. 1, ilustr. [Na okł. tyt.:] Monografie kościołów w dekanacie opatowskim.

Rec.: *Prz. bibliogr.* 1909 s. 78; [Wyrzykowski Andrzej ks.] Ks. W., *Kron. Diec. sand.* R. 2: 1909 s. 155—156; *Mies. past. płoc.* R. 8: 1913 s. 58—59; Sygański Jan, ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522.

7. Nabożeństwo wielkopostne. Radom — — ss. 30.

8. Pamiętnik podróży do Ziemi Świętej odbytej przez księży: Jana Wiśniewskiego, Telesfora Kopydłowskiego, Leona Sobierajskiego w 1907 r. Skreślił... Warszawa Druk. Synów St. Niemiry 8° ss. 116, ilustr.

Rec.: [Gajkowski Jan ks.] G., *Kron. Diec. sand.* R. 2: 1909 s. 125—126.

1909

9. Chwała Najświętszej Maryi Pannie Rozniszewskiej! Napisał... Radom Druk. J. Grodzicki i S-ka 16° ss. 71.

10. Nieco o neofitach z żydostwa. *Kron. Diec. sand.* R. 2 s. 410—413.

11. Odpowiedź na krytykę „Monografii dekanatu opatowskiego“ [podp.] X. J. W. Tamże s. 204—205.

12. Pamiątka odpustu w Łagowie. Skreślił... Radom Druk. J. Grodzicki i S-ka 16° ss. 64.

13. Słów kilka o czci relikwii [podp.] X.³² *Kron. Diec. sand.* R. 2 s. 415—416.

14. Widoki z podróży do Ziemi Świętej z opisami przez... Warszawa Druk. „Polaka-Katolika“ 16° podł. k. nlb. 17, ilustr.

1910

15. Święty Stanisław Kostka, patron młodzieży polskiej. Napisał... Radom Druk. „J.K. Trzebiński“ 8° ss. 60.

1911

16. Dekanat iłżecki. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series 1. Radom 1901—1911 [1911] Druk. i Lit. „J.K. Trzebiński“ 8° ss. 4 nlb., 428, tabl. 28, mapa 1, ilustr. + ss. 162. [Na okł. tyt.:] Monografie dekanatu iłżeckiego.

Rec.: Rokoszny Józef ks., *Kron. Diec. sand.* R. 4: 1911 s. 374—376; *Mies. past. płoc.* R. 8: 1913 s. 58—59; Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

17. Dekanat radomski³³. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series 2. Radom Druk. i Lit. „J.K. Trzebiński“ 8° ss. 2 nlb., 416, tabl. 38, mapa 1, ilustr. + ss. 164, III, tabl. 3. [Na okł. tyt.:] Monografie dekanatu radomskiego.

Rec: *Mies. past. płoc.* R. 8: 1913 s. 58—59; [Rewera Antoni, ks.] Ks. A. R., *Kron. Diec. sand.* R. 6: 1913 s. 202—203; [Thugutt Stanisław] T—t., *Ziemia* T. 4: 1913 s. 143—144; Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

1912

18. Nauki do sług wraz z nowenną i pieśnią do św. Zyty. Napisał... Radom Druk. „J.K. Trzebiński“ 16° ss. 55, ilustr.

³² Autor posłużył się tu kryptonimem, gdyż prawdopodobnie nie chciał się narazić na zarzut, że objeżdża kościoły i podpatruje niedociągnięcia duszpasterzy.

³³ Wyjątki z tego dzieła drukowane były w czasopismach radomskich.

Rec.: *Kron. Diec. sand.* R. 6: 1913 s. 235.

19. Pieśń do św. Zyty — z obrazkiem. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 16° ss. 3.

1913

20. Biskupi sandomierscy. Napisał... Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 30 nlb., tabl. 8.

21. Dekanat konecki. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series 4. Radom Druk. i Lit. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 2 nlb., 567, tabl. 34, mapa 1, ilustr. [Na okł. tyt.:] Monografia dekanatu koneckiego.

Rec.: Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

22. Dekanat kozienicki. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series 3. Radom Druk. i Lit. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 2 nlb., 196, tabl. 24, mapa 1, ilustr. ss. 208, tabl. 2. [Na okł. tyt.:] Monografia dekanatu kozienickiego.

Rec.: Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

23. Dekanat opoczyński. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series 5. Radom Druk. i Lit. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 2 nlb., 341, tabl. 22, ilustr. + ss. 160, tabl. 25, mapa 1. [Na okł. tyt.:] Monografia dekanatu opoczyńskiego.

Rec.: Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

24. Do służby. Obrazek w czterech odsłonach. Napisał Jan z Krępy [pseud.] Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 27.

25. Droga Opatrzności. Opowiadanie z lat dawnych napisał... *Wiecz. rodz.* R. 34 nr 43—50.

26. Jakubowa. Obrazek sceniczny w trzech odsłonach. Napisał Jan z Krępy [pseud.] Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 19.

27. Jasełka w dwóch częściach napisane wierszem dla dzieci szkoły śmielowskiej i szkół radomskich. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 32.

28. Żandr Kazimierz: Skarga Chrystusa. Petersburg 1913 [Rec.] *Kron. Diec. sand.* R. 6 s. 303—304.

1914

29. Pamiętka z Borkowic. Pieśni do świętego Antoniego. Ułożył... Radom [B. r. w.] Druk. J. Grodzicki i S-ka 8° ss. 4.

1915

30. Dekanat sandomierski. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Sandomiriensis Series 6 [i] wierszę o Sandomierzu napisane przez ks. Apolinarego Knothe... przepisane z rękopisu i drukiem ogłoszone w 20-tą rocznicę śmierci autora przez wdzięcznego ucznia X. J. W. Radom Druk. i Lit. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 2 nlb., III, 331, tabl. 36, mapa 1, ilustr. + ss. 111, 1 nlb., tabl. 1 + ss. 33, tabl. 1. [Na okł. tyt.:] Monografia dekanatu sandomierskiego.

Rec.: Sygański Jan ks., *Prz. powsz.* T. 134: 1917 s. 519—522; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

31. Jadwiga, królowa Polski. Radom — —.

32. Listy z Borkowic [podp. pseud.:] „Dawny Ktoś“. *Gaz. radoms.* R. 30 nr 33 s. 1, nr 34 s. 1.

33. Obrazek wigilijny. Obrazek sceniczny. Radom — —.

1916

34. Do Prus. Obrazek sceniczny. Radom — —.
 35. Wyjaśnienie odezwy Komitetu Polskiego Archiwum Wojennego we Lwowie. *Brzask. radoms. Tyg. obraz.* R. 1 s. 8.
 36. Żywy nieboszczyk. Obrazek sceniczny. Radom — —.

1917

37. Dekanat miechowski. Opisał... [oraz] Monumenta dioecesis Kielcensis. Series 1. Radom Druk. i Lit. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 4 nlb., 335, 1 nlb., tabl. 6. [Na okł. tyt.:] Monografia dekanatu miechowskiego.

Rec.: *Kron. Diec. sand.* R. 11: 1918 s. 170—171; Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

38. Lekarka. Obrazek sceniczny. Radom — —.
 39. O obsłudze chorych przez duszpasterzy. *Kron. Diec. sand.* R. 10 s. 92—93.
 40. Z powodu artykułu: „Co mi powiedziały akta zmarłych księży?“ Tamże s. 62—63.
 41. Ziemia radomska w obrazach — Radom. *Brzask radoms. Tyg. obraz.* R. 2 nr 9 s. 67—68, nr 14 s. 107—108, ilustr.

1918

42. Nasi. Obrazek sceniczny. Radom — —.
 43. Psałterz³⁴. Wolny przekład... Radom 1917 [1918] Druk. „J. K. Trzebiński“ 16° ss. 166.

Rec.: *Kron. Diec. sand.* R. 11: 1918 s. 171.

1919

44. Borowickie Żydy. Obrazek sceniczny. Radom — —.
 45. Z życia parafialnego. (Koresp. z Borkowic). *Kron. Diec. sand.* R. 12 s. 28—29.

1921

46. Św. Stanisław Kostka. Utwór sceniczny w czterech aktach. Sandomierz Diec. Zakł. Graf. Druk. 8° ss. 24.

1922

47. Obiór wójta w gminie Ciemnowód za czasów carskich. Napisał... Warszawa Druk. „Polaka - Katolika“ 8° ss. 16.

1923

48. Do braci rodaków. Radom Wyd. Red. tygod. „Odrodzenie“ 16° ss. 8.
 48a. Nadzwyczaj ciekawe! Do braci rodaków. Radom Wyd. Red. tygod. „Odrodzenie“ 16° ss. 8. [Wyd. pod pseud.:] Janwis.

1924

49. Borkowice³⁵. *Kron. Diec. sand.* R. 17 s. 48—51, 64—66.

1925

50. Bajki³⁶ [T. 1]. Radom Druk. S. Nowakowski 8° ss. 128. [Autor obok nazwiska podp. pseud.] (Janwis).

³⁴ Psalm 66 ogłosił drukiem wcześniej w *Polaku — Katoliku*.

³⁵ Jest to opis przedstawienia w szkole borkowickiej z recytacją wiersza „Prymat Piotra“.

³⁶ Przedtem drukowane w *Gazecie radomskiej*, *Brzasku* i *Odrodzeniu*.

1926

51. Czcigodni i kochani confratres! [Odezwa do księży w sprawie planowanych wydawnictw.] *Kron. Diec. sand.* R. 19 s. 53—54.

52. Historia figury św. Antoniego w Borkowicach. Ułożył... Radom Druk. S. Nowakowski 16° ss. 8, ilustr.

53. Seminarium Duchowne Rzymsko-Katolickie w Sandomierzu 1820—1926 oraz Stuletni katalog duchowieństwa świeckiego diecezji sandomierskiej. Warszawa k. nlb. 13, tabl. 31.

Rec.: [Kosiński Wacław ks.] Ks. W. K., *Kron. Diec. sand.* R. 20: 1927 s. 326.

54. Św. Antoni Padewski, módl się za nami. Żywot, cuda, nowenny, pieśni, wiadomość o figurze w Borkowicach 1646—1926. Radom Druk. S. Nowakowski 16° ss. 80.

1927

55. Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Pińczowskim, Skalbmierskim i Wiślickim. Mariówka Druk. Szk. Przem. 8° ss. 512.

Rec.: Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 411—412.

56. List ze szpitala [w sprawie wydawnictw]. *Kron. Diec. sand.* R. 20 s. 326—328.

57. Pieśń życia. Radom — —.

58. Udział księży z diecezji sandomierskiej w powstaniu styczniowym 1863 r. Radom 1926 [1927] Druk. S. Nowakowski 8° ss. 106, tabl. 1, ilustr.

Rec.: [Kosiński Wacław ks.] Ks. W. K., *Kron. Diec. sand.* R. 20: 1927 s. 326.

1928

59. Bajki i rymy. T. 2. Radom 1927 [1928] Druk. S. Nowakowski 8° ss. 141, 1 nlb., [Aut. obok nazw. podp.: pseud.] (Janvis).

60. Diplomata regum Poloniae et privilegia Polonorum a saeculo XIII usque ad saeculum XVI in chartis pergamineis scripta et in archivo Capituli Sandomiriensis conservata...³⁷ Warszawa Salez. Szk. Rzem. 8° podł. k. nlb. 4, tabl. 24.

Rec.: Rokoszny [Józef ks.], *Kron. Diec. sand.* R. 21: 1928 s. 287—288.

61. Historia i rozwój diecezji sandomierskiej. *Rocz. Diec. sand.* [Seria 1] na rok 1929. Radom 1928 s. 13—17.

62. Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186—1926 r. tudzież sesje Kapituły Sandomierskiej od 1581 do 1866 r. Radom 1926 [1928] Druk. S. Nowakowski 8° ss. 365, tabl. 22, ilustr. + ss. 216, tabl. 11.

Rec.: Ks. W. K., *Rocz. Diec. sand.* Seria 2 na r. 1930 s. 318; Niwiński Mieczysław, *Prz. powsz.* T. 187: 1929 s. 182—184; tenże, w: *Pamiętnik świętokrzyski* 1930. Kielce 1931 s. 413.

63. Seminarium Duchowne w Sandomierzu. *Rocz. Diec. sand.* [Seria 1] na rok 1929 Radom s. 23—26.

64. Zygmunt Chmieliński. Wspomnienie historyczne z racji wmurowania tablicy Bohaterowi w kośc. pobernardyńskim w Radomiu. *Słowo* R. 7 nr 12 s. 3, nr 13 s. 4, nr 15 s. 2, nr 16 s. 2, nr 17 s. 2, nr 18 s. 2.

³⁷ Są to fotokopie 22 dokumentów; spośród nich 15 dotyczy Sandomierza, po jednym Radomia, Opatowa, Połańca i Koprzywnicy oraz wsi Piekary, Świerże i Świątniki. W dodatku umieścił ks. W. podobiznę testamentu Lucjana, zony Michała z miasta de Valle z 1269 r. (pergamini zdjęto z oprawy książki należącej do biblioteki dominikańskiej przewiezioną do Wrocławia, a stamtąd do Sandomierza). Autor przedrukował również akt lokacji m. Sandomierza z 1286 r.

1929

65. Adam Prosper Burzyński od 1820 do 1830 r. biskup sandomierski. W stuletnią rocznicę śmierci skreślił... Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 134, tabl. 4.

66. Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickim. Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 356, 1 nlb., tabl. 6, ilustr.

Rec. Niwiński Mieczysław, w: *Pamiętnik świętokrzyski 1930*. Kielce 1931 s. 411—412.

1930

67. Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim. Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 443, 1 nlb. 10, ilustr.

68. Jan Kochanowski w czterechsetlecie urodzin 1530—1930 r. *Rocz. Diec. sand.* Seria 2: na r. 1930 s. 6—17 i odb. p. zmien. tyt.: Jan Kochanowski. Życiorys i pamiątki rodzinne w czterechsetletnią rocznicę urodzin 1530—1930. Radom Nakł. Druk. S. Nowakowski 8° ss. 14, ilustr. Wydawnictwo Kalendarzy Parafialnych i Rocznika Diecezji Sandomierskiej w Radomiu.

1931

69. Nasze zadania wobec Żydów. *Kron. Diec. sand.* R. 24 s. 145—151.

1932

70. Bitwa pod Stefankowem. Dobrogojski „Grzmot“. — II. Śmierć Dionizego Czachowskiego [Wierszel. Mariówka Opocz. Druk. Szk. Rzem. 16° ss. 32.

1933

71. Dzieje miasta Olkusza, jego kościołów i pamiątek. Napisał... Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 92, tabl. 14, ilustr. [Odb. fragm. poz. 85 s. 190—277].

72. Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w powiecie włoszczowskim. Mariówka Opocz. 1932 [1933] Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 4 nlb., 317, 1 nlb., tabl. 4.

73. Historyczny opis miasta Pilicy. Skreślił... Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 62. [Odb. fragm. poz. 85 s. 277—336].

74. Szymon Zajączkowski, zapomniany pieśniarz radomski. *Tyg. radoms.* R. 1 nr 1 s. 1.

75. Zwoleń. W: *Encyklopedia kościelna* T. 33. Włocławek s. 352—353.

1934

76. Dzieje twoich ojców na pomnikach czytaj. *Tyg. radoms.* R. 2 nr 16 s. 4—5, nr 17 s. 27—28.

77. Kościuszkowski dokument. Tamże nr 12 s. 5.

78. Miasto Skała i Grodzisko w Olkuskim. Napisał... Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 31. [Odb. fragm. poz. 85 s. 373—402].

79. Miasto Sławków w Olkuskim. Napisał... Mariówka Opocz. Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 17. [Odb. fragm. poz. 85 s. 439—454].

80. Miasto Wolbrom w Olkuskim. Napisał... Mariówka Opocz. Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 30. [Odb. fragm. poz. 85 s. 463—491].

81. Miasto Żarnowiec w Olkuskim i jego pamiątki. Napisał... Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 26. [Odb. fragm. poz. 85 s. 491—514].

82. Misje oo. redemptorystów krakowskich w Borkowicach. *Kron. Diec. sand.* R. 27 s. 284—289.

83. Ojców i Pieskowa Skała. Napisał.. Mariówka Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 22. [Odb. fragm. poz. 85 s. 419—439].

1935

84. Bajki i rymy. T.3. Radom Druk. J.K. Trzebiński 8° ss. 126, 1 nlb.,
Rec.: [Jop Franciszek ks.] X.F.J., *Kron. Diec. sand.* R. 29: 1936 s. 320.

85. Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskim. Mariówka Opocz. 1933 [1935] Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 596, 4 nlb., tabl. 17, ilustr.

86. Kotarski Stefan: Opatów w latach 1861—1864. Opatów 1935. [Rec.] *Kron. Diec. sand.* R. 28 s. 307—308.

1936

87. Bajki i rymy. T. 4. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 100.
Rec.: [Jop Franciszek ks.] X.F.J., *Kron. Diec. sand.* R. 29: 1936 s. 320.

88. Diecezja częstochowska. Opis historyczny kościołów i zabytków w dekanatach: będzińskim, dąbrowskim, sączowskim, zawierckim i żareckim oraz parafii Olsztyn. Mariówka Opocz. 1936 [Druk] Szk. Rzem. 8° ss. 539, 2 nlb.

89. Kazanie świętego Mateusza do Etiopów. [Wiersz]. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 16° ss. 11.

90. Kubicki Paweł bp: Bojownicy Kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861—1915. Cz. 2: Dawna Litwa i Białoruś. T. 1—3. Sandomierz 1936. [Rec.] *Kron. Diec. sand.* R. 29 s. 27—30.

91. Pieśni do św. Antoniego. Mariówka Opocz. Druk. Szk. Rzem. — — .

92. Pontyfikat i bulla Grzegorza IX dla klasztoru w Sulejowie. *Kron. Diec. sand.* R. 29. s. 339—344.

93. Wszebór albo Legenda o zamku w Mirowie. [Wiersz]. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 8° ss. 16.

1937

94. Dwór i pomniki. [Artykuł anonimowy]. *Kron. Diec. sand.* R. 30 s: 19—20.

95. Historia dwóch kielichów. Tamże s. 17—19.

96. Jakub Kubicki i jego grób w Wilkowie. Tamże s. 48—50.

97. Miasteczko Mrzygłód w Będzińskim. Szkic historyczny. Napisał... Mariówka Opocz. 1936 [1937] Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 31. [Odb. fragm. poz. 88 s. 210—239].

98. Siewierz w Będzińskim. Szkic historyczny. Napisał... Mariówka Opocz. [Druk.] Szk. Rzem. 8° ss. 33. [Odb. fragm. poz. 88 s. 336—367].

99. Włodowice. Szkic historyczny miasta i kościoła. Napisał... Mariówka Opocz. Druk. Szk. Rzem. 8° ss. 32. [Odb. fragm. poz. 88 s. 398—428.

1938

100. Bajki i rymy. T. 5. [Radom] Druk. „J. K. Trzebiński-Scy“, 8° ss. 80.
Rec.: [Jop Franciszek ks.] X.F.J., *Kron. Diec. sand.* R. 32: 1939 s. 131.

101. Uzupełnienie do Katalogu prałatów i kanoników sandomierskich. W opracowaniu Mieczysława Niwińskiego i Jana Wiśniewskiego. Warszawa Dośw. Pracownia Graf. Salez. Szk. Rzem. 8° ss. 29, tabl. 11.

1939

102. Bolesna Matka Miłości. Poemat w 17 pieśniach. Radom Druk. „J. K. Trzebiński“ 16° ss. 13.

103. Opis historyczny parafii Biała Mazowiecka.³⁸ Skreślił... Mariówka Opocz. 1938 [1939 Druk.] Szk. Rzem. 8° ss. 52.

Bibliografia: Akta osobiste ks. W. w Archiwum Kurii Diec. w Sandomierzu; teczki z pismami kanoników i zbiory ks. W. w Archiwum Kapituły Sandomierskiej; listy i zbiory ks. W. oddane do Biblioteki Seminarium Duch. w Sandomierzu; Podr. Encyklopedia kośc. t. 41—42 s. 333; Ks. J. Wiśniewski: Katalog prałatów i kanoników sandomierskich, Radom 1928 s. 308—312; M. Niwiński, ks. J. Wiśniewski: Uzupełnienie do katalogu prałatów i kanoników sandomierskich, Warszawa 1938 s. 22—29; Wiadomości udzielone przez ks. Edwarda Górskiego, ks. Jana Weglickiego, ks. Walentego Ślusarczyka i in.; Plakieta gipsowa sporządzona przez Czesława Makowskiego w 1919 r., znajdująca się w Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu; Portret olejny 76,5×64,5 cm namalowany w 1935 r. przez Aleksandra Ludwika Maja, przechowujący się w kapitulniku katedry sandomierskiej.

Summariu m

DE IOANNE WIŚNIEWSKI, PRESBYTERO, HISTORICO, ANALECTA

Ioannes Wiśniewski, sacerdos (1876—1943), cum Cemeloviae vicarius cooperato, Radomiae sacrae fidei praeceptor, Borcoviciis parochus constitueretur, manu et typis exarata historiae monumenta, librosque altioribus doctrinis mancipatos, atque opera ante acti temporis museis destinanda colligebat, ut ab iniuriis ea vindicaret civiumque societati decora rerum gestarum populi ostenderet. Id, ut assequeretur, omnium decanatum dioecesis Sandomiriensis atque nonnullarum parocciarum oppidorumque dioecesis Keleensis, Censtochoviensisque et archidioeceseos Varsaviensis singulare rerum gestarum opus concinnavit. Idem etiam praelatorum canonicorumque capituli Sandomiriensis catalogum confecit. Praeterea commentariolos historiae obnoxios, memorias, carmina, scaenisque accomodatas fabellas aliaque id genus exarabat. Ea, quae scriptis mandarant plus centum opera tenet. Archivalia Archivo Capituli et Bibliothecae Sacri Seminarii Sandomiriae dono dedit. Musealia vero visentibus facilem aditum praebuit sua in habitatione, deinde ea Urbano Museo Radomiae Museoque Dioecesano Sandomiriae obtulit. Etsi Wiśniewski sacerdos tum in eligendis materiis, tum in operibus scripto conficiendis non usus est doctrinarum via ac ratione, tamen quae colligens et scriptor comparavit, scientiarum studiis conducit.

³⁸ Dalszy ciąg tej pracy stanowił: Opis kościołów, pamiątek, pomników i metryk dawnej szlachty w dekanatach bielskim i rawskim, będący w korekcie w sierpniu 1939 r. lecz z powodu wybuchu wojny nie wydrukowany.